

Guigo de Kartuizer

Gewoonten

Een leefregel voor kluzenaars in gemeenschap

Vertaling

Tim Peeters en Gueric Aerden ocso

Inleiding en annotatie

Tim Peeters

DAMON

Inhoudsopgave

Noot van de vertalers	9
Voorwoord	11
Inleiding	13
I Bruno en Guigo: fundamenten van de kartuizerorde	13
Onwrikbaar terwijl de wereld draait	13
De heilige Bruno: grondlegger van de kartuizerorde	14
De originele levensstijl van het semi-eremitisme	18
De successie van Bruno: de priors van Chartreuse vóór Guigo	22
Prior Guigo: wetgever van de kartuizerorde	24
II De <i>Gewoonten van Chartreuse</i> : geest en inhoud	29
Vorm en datering van de <i>Gewoonten</i>	29
De bronnen en de receptie van de <i>Gewoonten</i>	31
Monastieke regel of gewoonteboek?	33
De <i>Gewoonten</i> en de <i>Regel van Benedictus</i>	36
Prior en procurator in plaats van abt en cellarius	41
De primitieve liturgie van de kartuizers	44
Een autarkische gemeenschap: garanties voor de toekomst	48
De heilige stilte: bescherming van de innerlijke eenzaamheid	51
Het noviciaat: een realistisch perspectief	53
Conclusie	54
Tekst <i>Gewoonten. Een leefregel voor kluzenaars in gemeenschap</i>	55
Proloog van de gewoonten van Chartreuse	57
1. Het goddelijk officie	59
2. Vervolg: het goddelijk officie	60
3. Vervolg: het goddelijk officie	61

4. Vervolg: het goddelijk officie	61
5. Vervolg: het goddelijk officie	67
6. Vervolg: het goddelijk officie	68
7. Het zondagsofficie	68
8. Vervolg: het goddelijk officie	70
9. Hoe dikwijls per jaar wij geschoren worden	72
10. Welke gasten in het koor worden toegelaten	72
11. Het dodenofficie	72
12. Het bezoek aan een zieke	73
13. Hoe een stervende behandeld moet worden	74
14. Vervolg: de zorg voor de doden	76
15. De aanstelling van de prior	77
16. De procurator van het benedenhuis	79
17. De zieke die naar het benedenhuis gezonden wordt	80
18. Vervolg: de procurator	80
19. De rijdieren van de gasten	81
20. Armen en aalmoezen	82
21. Vrouwen	84
22. De novice	85
23. De professie van een novice	87
24. Het gebed over de kovel	88
25. Het gebed over de novice	89
26. De rangorde in de gemeenschap	90
27. De leeftijd van wie aanvaard kunnen worden	90
28. De gebruiksvorwerpen in de cel	91
29. De nachtwaken en de uren van de overige getijden, en wanneer de cel precies verlaten wordt	93
30. Zij die zich vrijpostig aan de celbewoners opdringen en de kok	95
31. Vervolg: de cel	96
32. Broeders die door een bepaald werk in beslag genomen worden	97
33. Voedsel en vasten	97
34. De maat van wijn en kaas	98
35. Waarom het zonder toestemming van de prior niet is toegestaan om extra oefeningen te doen	98
36. Het ontvangen van gasten	99

37. Hoe de raad moet functioneren	99
38. De zorg voor de zieken	100
39. Aderlatingen	101
40. Ornamenten	102
41. Bezit buiten de kluizenarij en het begraven van vreemden	103
42. Het goddelijk officie van de lekenbroeders	104
43. Vervolg: wanneer de lekenbroeders weer gaan slapen	105
44. Wie moet voorgaan en wie moet antwoorden	107
45. Toestemming aan de lekenbroeders om te praten met hun voorman	107
46. De kok	108
47. De bakker	109
48. De schoenmaker	109
49. De voorman bij de landbouw	109
50. De meester-herder	109
51. Wanneer de lekenbroeders wijn krijgen	110
52. Het vasten van de lekenbroeders	111
53. In welke periode de lekenbroeders haverbrood eten	112
54. De aderlating van de lekenbroeders	113
55. Stilte tijdens de maaltijd	113
56. Wat te doen bij gevaren	113
57. De kleding van de lekenbroeders en de huisraad van hun cellen	114
58. De lekenbroeders verlangen geen toestemming om met vreemden te praten	115
59. Wat te doen met iets dat ons toegestuurd wordt?	115
60. Wat te doen met een voorwerp dat gevonden wordt?	115
61. Kielen en kleine mantels van de lekenbroeders	116
62. De lekenbroeder die voor de lastdieren zorgt	116
63. De moestuin	116
64. De bruggenwachter	117
65. De tuchtiging van de lekenbroeders	117
66. Aswoensdag	118
67. Wat de lekenbroeders doen vóór de mis	118
68. Witte Donderdag	118
69. Goede Vrijdag	118

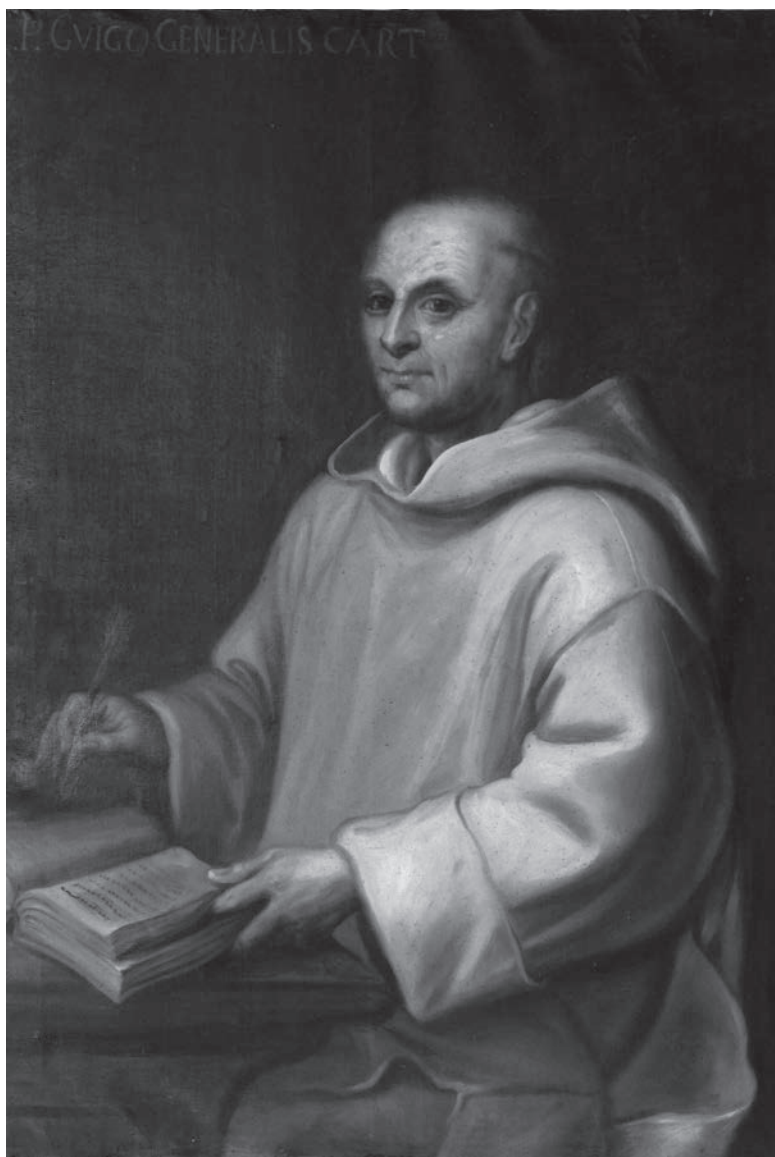
70. Hoe de lekenbroeders de hoogfeesten doorbrengen	119
71. Wat de lekenbroeders voor een dode moeten doen	119
72. Het scheren van de broeders	119
73. Het ontvangen van een broedernovice	120
74. De professie van de lekenbroeders	121
75. Hoe een lekenbroeder zich dient te gedragen na opname	122
76. Onderdak van de lekenbroeders die naar buiten gezonden worden	122
77. Vluchtelingen en bannelingen	122
78. Het aantal bewoners	123
79. Waarom ons aantal zo klein is	123
80. Lofrede op het eenzame leven	124
Bibliografie	129
Registers	132
De vertalers	141

Noot van de vertalers

De gebruikte Latijnse tekst van de *Consuetudines* is de tekstkritische editie in *Sources Chrétiennes* 313 (Guiges Ier, *Coutumes de Chartreuse. Introduction, texte critique, traduction et notes par un chartreux*. Parijs, 1984).

Bij het vertalen hebben wij ons laten leiden door de begrippen eenvoud en helderheid. Daarmee is de stijl voor de moderne lezer anders maar ook toegankelijker dan die van de grondtekst. Bovendien is het onmogelijk om in een Nederlandse vertaling de subtiliteiten en de bondigheid van het oorspronkelijke Latijn van Guigo helemaal te laten doorklinken. Bij bepaalde Latijnse benamingen van voorwerpen of gebruiken uit de eeuw van Guigo was het gissen wat de auteur exact bedoelde. Zowel het onuitgegeven *Aux sources de la vie cartusienne* (1960-1971) van de kartuizermonnik Maurice Laporte als informele duidingen uit La Grande Chartreuse, hebben de vertalers over deze moeilijkheden heen geholpen.

De schrift- maar vooral de psalmcitataten werden zoveel mogelijk afgestemd op de gangbare Nederlandse bijbelvertaling. De psalmnummering is bovendien niet die van de Vulgaat die Guigo gebruikte, maar die van de Hebreeuwse bijbel die we in moderne uitgaven terugvinden. De Latijnse aanheffen van vele gebeden, oraties, responsoria, lezingen, enzovoort, konden niet altijd letterlijk in vertaling weergegeven worden. We kozen hierbij voor relevantie en verstaanbaarheid. Het Latijn van Guigo draagt de kenmerken van zijn levenswijze: zonder opsmuk en *to the point*. De tekst, die een juridisch karakter heeft, gaf daar ook aanleiding toe.

Guigo de Kartuiser. 18e-eeuws schilderij in de kapittelzaal van La Grande Chartreuse, het moederhuis van de kartuiserorde, naar een origineel op doek van Bertholet Flémal uit 1649.

Voorwoord

door James Hogg

*Hoofdredacteur van *Analecta Cartusiana**

De *Gewoonten van Chartreuse* van Guigo I, vijfde prior van La Grande Chartreuse (1109-1136), werden geschreven in de jaren 1121-1127 op verzoek van Hugo van Châteauneuf, de bisschop van Grenoble. Guigo's gewoonten- en gebruikenboek was bedoeld voor de groepen van eremieten die leefden in gemeenschap naar het model van de community die in 1084 gesticht was door Bruno van Keulen in de bergen van Chartreuse. Bruno, die stierf in Calabrië in 1101, liet geen regel na en wilde ook geen nieuwe orde stichten. Zijn opvolger Guigo, vriend van andere grote spirituele leiders als Petrus Venerabilis van Cluny en Bernardus van Clairvaux, benadrukte dat hij alleen de leefgewoonten van de gemeenschap in Chartreuse wilde vastleggen. Hoewel hij zich daarbij voornamelijk baseerde op de brieven van Hieronymus, de regel van Benedictus, de geschriften van Cassianus, en het voorbeeld van de woestijnvaders, mag men aannemen dat de vastgelegde gewoonten teruggaan op Bruno zelf, met enkele aanpassingen die de geleefde ervaring van vier decennia noodzakelijk maakte.

Hoewel kluzenaars en groepen van eremieten talrijk waren in de elfde en twaalfde eeuw, bestond er weinig specifieke regelgeving omtrent hun levenswijze. Guigo's *Gewoonten* bieden nu een gedetailleerd verslag van de levenspraktijk van de 'armen van Christus' in hun afgelegen woestijn van Chartreuse. Toen het document door paus Innocentius II op 22 december 1133 werd goedgekeurd, kreeg het een officieel normerend karakter, wat het tot op de dag van vandaag gehouden heeft. Wel werd de 'regel' van de kartuizers nadien uitgebreid met diverse bepalingen van hun Generaal Kapittel en latere gewoonteregels zoals die van Basilius uit 1170 of Jancelinus uit 1222. Vooral het *aggiornamento* dat volgde op het Tweede Vaticaans Concilie zorgde voor een terugkeer naar de eenvoud en soberheid van Guigo's verzameling in de actuele wetgeving van de orde, de *Statuten van de kartuizerorde* van 1991. Zij weerspiegelen de krachtige beginselen van de kartuizerroeping en het opvallend evenwicht binnen een strikte naleving, die de orde door

Inleiding

I. Bruno en Guigo: fundamenten van de kartuizerorde

Omverrikbaar terwijl de wereld draait

Een huis dat op stevige fundamenten is gebouwd, kan de tijden trotseren. Winden of stormen, hagel of sneeuw, hitte of kou, geen van de natuurelementen bezit voldoende kracht om het ten gronde te richten. Met die logica was ook Jezus vertrouwd toen Hij de gelijkenis over het huis op de rotsgrond vertelde.¹ Hij bedoelde niet zozeer een huis van cement en bakstenen, maar veeleer een ‘levend huis’: een huis dat uit levende bouwstenen, uit mensen, bestaat.² De Kerk is zo’n mensenhuis, maar evengoed een parochie, een klooster of een abdij, een orde of een congregatie. Alle zijn het huizen met ‘muren van huid en ramen als ogen’³: gemeenschappen van levende mensen.

Om deze levende huizen op te richten geldt echter hetzelfde bouwkundig basisprincipe als voor stenen en cement: willen ze de tijden trotseren, dan moeten zij op stevige fundamenten gebouwd worden. Maar ook de fundamenten van deze levende huizen bestaan uit levend materiaal, uit mensen dus. Voor de Kerk vormen Petrus en de apostelen deze levende fundamenten.⁴ Voor de orden en de congregaties bestaan de funderingen uit hun stichters, hun pioniers en hervormers: Benedictus, Bernardus van Clairvaux, Franciscus van Assisi of Theresia van Avila, om er maar enkelen te noemen. De levende fundamenten van de kartuizerorde zijn ontegensprekelijk de heilige Bruno en prior Guigo.⁵ De eerste wordt de stichter genoemd, de tweede kan men

1 Vgl. Luc. 6,47-49

2 Vgl. 1 Kor. 3,9 ev.

3 Vgl. Het lied *Zomaar een dak boven wat hoofden* van Huub Oosterhuis, in: *Zingt Jubilate Liedboek*. Averbode 2006², nr. 735; vgl. 1 Kor. 12,12-31

4 Vgl. Ef. 2,20-21

5 De primitieve geschiedenis van de kartuizerorde kent naast de auteur van de *Gewoonten van Chartreuse* ook nog een andere Guigo: Guigo II, de negende prior van La Grande Chartreuse en de auteur van de bekende *Scala Claustralium*, de *Ladder der*

Proloog van de gewoonten van Chartreuse

1. Aan onze geliefde vrienden¹ en broeders in Christus: de priors Bernardus van Portes, Humbertus van Sint-Sulpicius, Milon van Meyriat en alle broeders die samen met hen God dienen. Eeuwig heil in de Heer vanwege Guigo, de prior van Chartreuse, en al zijn medebroeders.² 5
2. Gehoorzamen aan de verzoeken en de aansporingen van onze dierbare en eerwaarde vader Hugo, bisschop van Grenoble, wiens wens wij niet kunnen weigeren, geven wij de neergeschreven gewoonten van ons huis ter herinnering door, zoals jullie ons meermaals vriendelijk gevraagd hebben. Door allerlei omstandigheden die ons redelijk lijken, zijn wij lang niet aan deze opdracht toegekomen. Wij waren immers van mening dat bijna al onze religieuze gewoonten ook in de brieven van de heilige Hieronymus, de regel van de heilige Benedictus, of in andere authentieke geschriften³ te vinden zijn. En bovendien voelen wij onszelf zeker niet waardig om dit te kunnen of te moeten doen! 10 15
3. Op grond van onze roeping tot nederigheid, weten wij dat het veel beter is om zelf onderwezen te worden dan te onderwijzen, en om de verdiensten van anderen te prijzen en niet die van onszelf. De Schrift zegt het zo: 'Laat een ander je prijzen en niet je eigen mond; vreemde lippen en niet die van jou'.⁴ Ook in het evangelie wordt dit door de 20

1 De Latijnse tekst vangt aan met het woord *Amicis*, vrienden. Vriendschap kwalificeert de relaties die Guigo onderhoudt met de priors van de jonge kartuizer stichtingen.

2 Guigo gebruikt het woord *fratres* in verschillende betekenissen. Het kan duiden op alle leden van de gemeenschap, zoals hier het geval, maar het kan ook specifiek verwijzen naar de klerikale koormonniken (*monachi*) of naar de lekenbroeders (*conversi*). Om het onderscheid zuiver te houden, zullen wij telkens de woorden (koor)monniken of lekenbroeders in de juiste context gebruiken.

3 Met authentieke geschriften (*scripturis autenticis*) worden de bronteksten van het monastieke leven bedoeld.

4 Spr. 27,2

Heer bevelen: ‘Pas op, beoefen uw gerechtigheid niet tegenover de mensen om door hen gezien te worden’.⁵

25 4. Maar omdat wij aan uw smeekbeden en aan uw gezag – of beter
gezegd aan uw genegenheid – niet kunnen weerstaan, verhalen wij,
met zijn hulp, wat de Heer ons geschonken heeft. We beginnen met het
meest verheven gedeelte, het goddelijk officie namelijk, dat wij met de
meeste andere monniken gemeen hebben, vooral dan wat de geregelde
psalmodie betreft.

30

Einde van de proloog.

1. Het goddelijk officie⁶

1. Vanaf de eerste⁷ november tot aan het octaaf⁸ van Pinksteren, zingen⁹ wij dagelijks, behalve op hoogfeesten van twaalf lezingen¹⁰, drie lezingen met drie responsoria.¹¹ Het volgende moet in het oog gehouden worden: wanneer de eerste dag van deze maand vóór een donderdag valt, beginnen wij met de responsoria en de profeten de zondag ervoor. Vanaf de volgende dag leest men drie lezingen met responsoria uit dezelfde boeken. 35

2. Maar indien de eerste november op een donderdag of daarna valt, beginnen wij pas de volgende zondag met dezelfde profeten en bijhorende responsoria. De dagen tussen de eerste november en de zondag zijn er dan de ene dag drie lezingen omwille van de martelaren¹² en is er de andere dag slechts één lezing. 45

6 De eerste acht hoofdstukken vormen een taai stuk liturgische ordening, te vergelijken met de ordening van het *opus Dei* in de *Regel van Benedictus* 8-18.

7 In het Latijn staat 'kalenden', een tijdsaanduiding van de oude Romeinse kalender die de eerste dag van de maand aanduidt. Omwille van de verstaanbaarheid van de tekst vervingen we in het vervolg kalenden telkens door de eerste [maand].

8 Een octaaf is de viering van een hoogfeest gedurende acht achtereenvolgende dagen.

9 Er staat letterlijk *dicimus*: nochtans bedoelt Guigo 'zingen' en niet 'zeggen', aangezien het gemeenschappelijk officie bij de kartuizers gezongen werd. In de cel daarentegen werd het officie meestal geciteerd.

10 *Lectio*: lezing of les. Het gebruik om tijdens de winter dagelijks 3 lessen te lezen – uitgezonderd op feesten van 12 lessen – was een universeel monastiek gebruik in de twaalfde eeuw (vgl. *Regel van Benedictus* 9).

11 Responsorium: afwisseling tussen de voorzang van de cantor en de zang door het koor als antwoord daarop.

12 Als 1 november op een donderdag valt, kunnen er hoogstens twee dagen verlopen tot de eerstvolgende zondag. 2 November viel het feest van Sint-Eustachius en gezellen, een martelaarsfeest, dus een feest van drie lezingen. De zaterdag is er dan slechts één lezing. Later werd het feest van Sint-Eustachius naar 20 september verplaatst om 2 november vrij te houden voor Allerzielen, een feest dat vanuit Cluny sterk gepromoot werd.